Kelime Anlamları

Mehmet Fatih AMASYALI

BLM 5212 Doğal Dil İşlemeye Giriş Ders Notları

İçerik

- WORDNET
- Wordnet ile anlamsal benzerlik ölçümleri
- Wordnet yoksa / yeterli değilse
 - birlikte geçiş
 - sinirsel modeller

Kelime benzerliği

- Ses benzerliği (edit-distance)
- · Anlam benzerliği
 - Kavramsal ağaçlarla (wordnet)
 - Kavramsal ağaç yoksa?

Kelime Anlamları ve WORDNET*

- WordNet sistemi kelimeleri, anlamlarını (tanımlarını), ilişkili olduğu kelimeleri ve ilişki türlerini, kelimelere erişim için çeşitli yazılımları içerir.
- Eş anlamlı kelimeler, eşküme (synset)ler içinde birlikte yer alırlar.
- İlişkiler eşkümeler arasında tanımlanmıştır.
- Elle oluşturulmuş. (yüksek kalite)
- 10 yıldan fazla emek. (yüksek iş gücü)
- İNGİLİZCE için.

[*] http://www.ise.gmu.edu/~carlotta/teaching/INFS-795-s06/readings/Similarity_in_WordNet.pdf
[*] http://www.cs.utah.edu/~sidd/documents/msthesis03ppt.pdf

Rakamlarla Wordnet

Category	Unique	# of Senses
	Forms	
Noun	117,097	145,104
Verb	11,488	24,890
Adjective	22,141	31,302
Adverb	4,601	5,720

WordNet Noun Relations

Relation	Definition	Example
Hypernym	From concepts to superordinates	$breakfast \rightarrow meal$
Hyponym	From concepts to subtypes	$meal \rightarrow lunch$
Has-Member	From groups to their members	$faculty \rightarrow professor$
Member-Of	From members to their groups	$copilot \rightarrow crew$
Has-Part	From wholes to parts	table ightarrow leg
Part-Of	From parts to wholes	course ightarrow meal
Antonym	Opposites	$leader \rightarrow follower$

Hyponym/Hypernym (Is-A relationships) Bütün ilişkilerin %60'ı

Verb Relations in WordNet

Relation	Definition	Example
Hypernym	From events to superordinate events	$fly \rightarrow travel$
Troponym	From events to their subtypes	$walk \rightarrow stroll$
Entails	From events to the events they entail	$snore \rightarrow sleep$
Antonym	Opposites	increase ⇔ decrease

Adjective & Adverb Relations in WordNet

Relation	Definition	Example
Antonym	Opposite	$heavy \iff light$
Adverb	Opposite	quickly ←⇒ slowly

Wordnet'le Anlamsal Benzerlik Bulma

- İki temel yaklaşım
 - Bağ sayma
 - Taksonomi yeterli.
 - Ortak/ Müşterek bilgi (Mutual Information)
 - Taksonomi ve corpus kullanır.

Leacock & Chodorow (1998)

$$sim_{LC}(c_{1,}c_{2}) = -\log \frac{len(c_{1},c_{2})}{2L}$$

- *len(c1,c2)* iki synset arasındaki en kısa yolun uzunluğu. *(benzerlik değeriyle ters orantılı)*
- L, tüm taksonominin derinliği

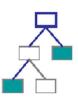

Wu & Palmer (1994)

$$sim_{Wu\&Palmer}(c_1, c_2) = \frac{2 \times N_3}{N_1 + N_2 + 2 \times N_3}$$

- •N1 ve N2, en yakın ortak üst synset'lerine iki synsetin IS-A bağlarıyla uzaklıkları (benzerlik değeriyle ters orantılı)
- •N3, en yakın ortak üst synset'in kök synset'e IS-A bağlarıyla uzaklığı (büyüklüğü ortak synset'in spesifikliğini gösterir)

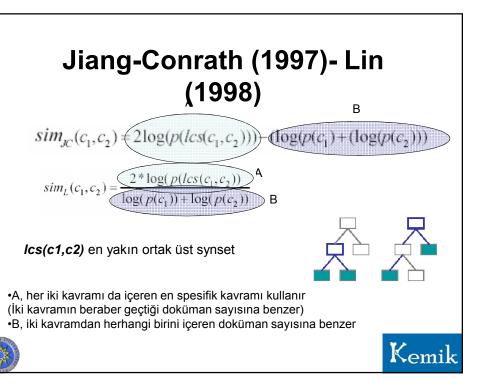
 Bir kavramın bir korpus'taki olasılığı, korpus'ta geçme sayısıyla bulunur.

P(concept) = freq(concept)/freq(root)

 $freq(X) \rightarrow$ korpusta X synset'inin tepesinde bulunduğu tüm synset'lerin frekanslarının toplamı

Benzerlik Metotlarının Karşılaştırılması

- Bütün metotlar İngilizce 38 kelime çiftine uygulanmış.
- Bulunan benzerlik değerlerinin, insan yargılarıyla olan korelasyonları yandaki tabloda.

Method	Туре	Correlation
Wu & Palmer 1994	Edge Counting	0.74
Li 2003	Edge Counting	0.82
Leacock & Chodorow 1998	Edge Counting	0.82
Resnik 1999	Info. Content	0.79
Lin 1998	Info. Content	0.82
Lord 2003	Info. Content	0.79
Jiang & Conrath 1998	Info. Content	0.83
Tversky 1977	Feature Based	0.73
Adapted Lesk 2002	Feature Based	0.37*
Rodriguez 2003	Hybrid	0.71

Wordnet vb. yoksa? Anlamsal Uzay

- Kavramların anlamsal yakınlıklarına göre yer aldıkları bir uzay
- Kavramların uzaydaki koordinatları, anlamsal yakınlıklarına göre belirlenir
- Anlamsal yakınlık nasıl ölçülür?

Birlikte Geçme Matrisleri

- · Harris der ki:
 - Birlikte kullanılan kavramlar birbirlerine anlamsal olarak benzerler.
- Birlikte kullanım: aynı cümlede, aynı metinde, sabit bir kelime penceresinde

Kelimelerin Anlamsal Benzerlik Ölçümü Amasyalı, 2006

- İki kelimenin Internet'te yer alan sayfaların kaçında yan yana kullanıldıkları bulunarak belirlenmiştir.
- Bunun için arama motoruna "kelime1 kelime2" ve "kelime2 kelime1" sorguları gönderilerek gelen sonuç sayfalarındaki sonuç sayıları toplanmıştır.

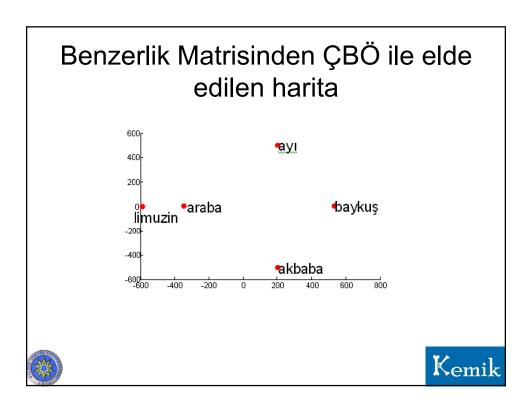

Kemik

Örnek benzerlik matrisi

	akbaba	ауі	baykuş	araba	limuzin
akbaba		0	20	1	0
ауі	0		33	4	0
baykuş	20	33		0	0
araba	1	4	0		38
limuzin	0	0	0	38	

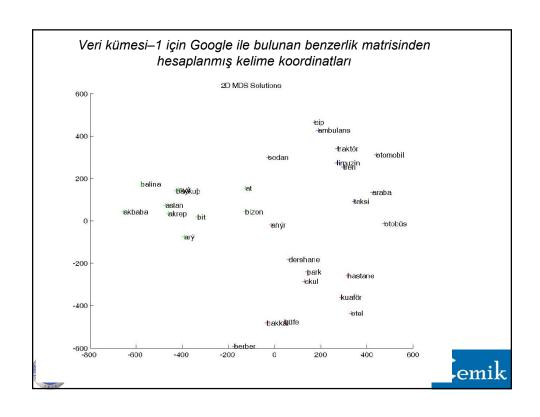

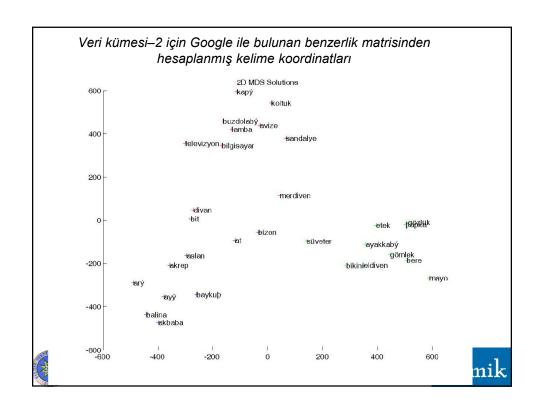
Kelimeler Havyan

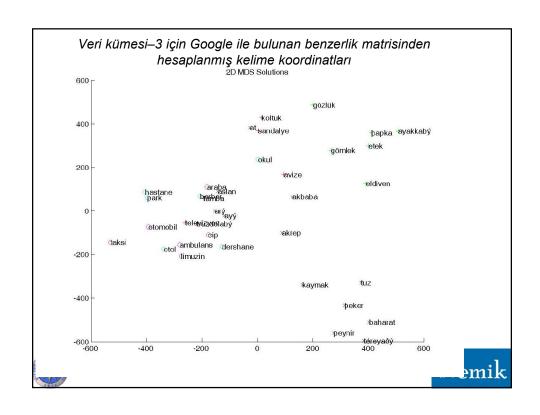
Ven kümesi-I	Yer d berber – bakkal- kuaför- hastane- otel- okul- dershane- büfe- ahır- park		berber — bakkal- kuaför- nastane- otel- okul- balina- aslan- at — dershane- büfe- ahır- bizon — akrep - ayı- bit		otobüs- o ambulans-	ı- limuzin-
Veri kümesi -II	0100111		Hayvan akbaba- an- baykuş- balina- aslan- at — bizon – akrep - ayı- bit		bikini- mi süveter-	etek- eldiven-
Veri kümesi -III	Piyecek tereyağı kaymak baharat peynir şeker tuz	Gipecek ayakkabı eldiven şapka gömlek gözlük etek	Ev eşrası avize sandalye lamba koltuk buzdolabi televizyon	Hayvan aslan arı at akrep ayı akbaba	Yer otel dershane park berber hastane okul	Taşıt taksi limuzin ambulans cip otomobil araba

Kelimeleri Sınıflandırma
Başarıları

	v1	v1	v2	v2	v3	v3	
	10 boyut	2 boyut	10 boyut	2 boyut	10 boyut	4 boyut	
SVM	96,6	100	83,3	96,6	88,8	77,7	
C4.5	83,3	83,3	90	90	77,7	75	
RF	90	90	93,3	93,3	72,2	75	
EM	66,6	96,6	66,6	96,6	66,6	83,3	

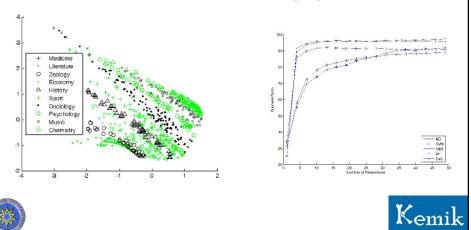
Kemik

- En başarılı sınıflandırıcı SVM.
- Boyut azaltmanın genelde başarıyı yükseltiyor.
- SVM algoritması ile Veri kümesi-1 2 boyutta %100 başarılı.
- 3 veri kümesinde sınıflandırıcıların başarılarının ortalaması %87'dir.
- Ayrıca EM algoritmasıyla hiçbir sınıf bilgisi kullanmadan düşük boyutlarda ulaşılan başarı gerçekten iyi.
- Bununla birlikte yapılan denemeler küçük ölçeklidirler.
- Daha sağlıklı yorumlara ulaşabilmek için daha fazla sınıf ve kelime içeren veri kümeleriyle çalışmak gerekmektedir.

Teknik Terim sınıflandırma

 967 teknik terimin koordinatları, 15 bin web sitesi üzerinde birlikte geçme matrisi

Benzerlikten (Cij) uzaklığa (Dij) geçişte formüller:

- Dij= 1/(Cij+0.0001)
- Dij=2 ^ (1-Cij)

Anlamsal Uzaylar Uygulama alanları

- Sorgu zenginleştirme (birbirine çok benzer kelimeleri sorgulara ekleme/değiştirme)
- Metin sınıflandırma (Amasyalı, Beken, 2009)
- Kelime yörüngeleri (Amasyalı, Yener, Kaplan, 2012)
- 7

Anlamsal Uzayların Metin Sınıflandırmada Kullanımı

- 5 farklı haber sınıfına (ekonomi, magazin, sağlık, siyasi, spor) ait 230'ar metin
- Her sınıftan 150'şer haber metni eğitim, 80'er adedi test
- PCKimmo ile kelime kökleri
- farklı gövde sayısı yaklaşık 4500

Anlamsal Uzayların Metin Sınıflandırmada Kullanımı

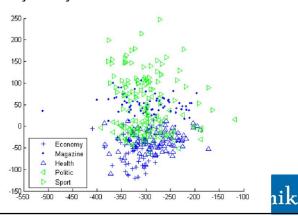
- 4500 kelimenin sayısal karşılıklarını elde etmek için 15.000 web sitesinden oluşan bir külliyat kullanılmış.
- Kelimelerin birbirlerine anlamsal yakınlık matrisi bu külliyatta birlikte geçtikleri doküman sayıları
- uzaklık=1/yakınlık
- MDS (ÇBÖ)

MDS'de ilk 100 ve ilk 10 boyut alınmış Kemik

Anlamsal Uzayların Metin Sınıflandırmada Kullanımı

- Metinler, içerdikleri kelimelerin koordinatlarının ortalamaları
- Metinler kelimelerle aynı boyutlu
- 1 ve 2. boyutlar

Anlamsal Uzayların Metin Sınıflandırmada Kullanımı

Klasik terim*doküman matrisi yaklaşımı

Sınıflandırma Algoritması	Metinlerin Boyut Sayısı	Başarı yüzdesi (tf)	Başarı yüzdesi (tfidf)
Klasik Naive Bayes	4500	87.25	
Diskrit Naive Bayes	4500	85.75	89.25
En Yakın Komşu	4500	34.25	43.5
Destek Vektör Makineleri	4500	87	86.5
Rastgele Ormanlar (100 ağaçlı)	4500	X	X
Lineer Regresyonla Sınıflandırma	4500	X	X
Pace Regresyonla Sınıflandırma	4500	X	X
C4.5	4500	74.75	23.5
Lineer Regresyonla Sınıflandırma	100	81.75	84.5
Pace Regresyonla Sınıflandırma	100	81.5	83.25
En Yakın Komşu	100	71.25	76.25
Destek Vektör Makineleri	100	80.25	87.75
Rastgele Ormanlar (100 ağaçlı)	100	85	84.5

Anlamsal uzay yaklaşımı

Sınıflandırma Algoritması	100 Boyutlu Metinler	10 Boyutlu Metinler
Lineer Regresyonla Sınıflandırma	93.25	89
Pace Regresyonla Sınıflandırma	92.75	88.5
En Yakın Komşu	70	79
Destek Vektör Makineleri	90	89.75
Rastgele Ormanlar (100 ağaçlı)	90.75	87.75

Anlamsal Uzayların Metin Sınıflandırmada Kullanımı

- Daha yüksek başarı, Metin temsilinde daha az hafıza
- Benzerlik matrisi bulurken Google neden kullanılmadı?
- · Yöntem dilden bağımsız mı?
- Eşsesli kelimelerin durumu?
- Metinlerin koordinatlarının bulunmasında başka bir yol ? Benzerliği, kelimelerin kaç dokümanda değil de kaç sınıfta birlikte geçtiklerine bakarak bulmak

Kelime Yörüngeleri

- İnsanların düşünce süreçleri birbirine ne kadar benzemektedir?
- İnsanların düşünce süreçlerini gözlemlemek, direkt ölçmek mümkün değilse de onu, ürünlerinin bazılarıyla (konuşma ve yazılarıyla) dolaylı olarak gözlemlemek mümkündür.

Kelime Yörüngeleri

- Yazıları, onları oluşturan kelimelerin zamana göre sıralanmış hali olarak düşünelim.
- Elimizde kelimelerin koordinatları olsa, bu koordinatları yazıdaki sıralarıyla birleştirerek bir yazıyı X boyutlu bir uzayda bir yörünge olarak ifade edebiliriz.

Kelime Yörüngeleri

- Aynı kişinin farklı yazılarının yörüngeleri birbirine benzer midir?
- Farklı kişilerin yörüngelerini birbirinden ayırmak mümkün müdür?
- Cevaplar için önce yörüngeleri oluşturmak gerekir. Bunun için ise önce kelime koordinatlarını bulmak gerekir.

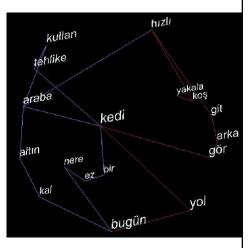
Kelime Koordinatları

Birlikte geçiş matrisi

Kelime Yörüngeleri

- Bugün yolda kedi gördüm. Arkasından gittim. Hızlı koşuyordu. Yakalayamadım.
- Hızlı araba kullanmak tehlikelidir. Kediler arabaların altında kalabilirler. Bugün neredeyse eziliyordu bir kedi.

Yörüngelerin Özellikleri

- · 2 temel özellik:
- · Kavramlar arası mesafeler,
- Kavramlar arası açılar.
- (n, n+1, n+2, n+3) arka arkaya gelen 4 koordinat olmak üzere (n,n+1), (n,n+2), (n,n+3) arası mesafelerin 10'luk histogram değerleri, frekansları ve (n,n+1,n+2), (n,n+2,n+3) arası açıların (PI cinsinden) 10'luk histogram değerleri, frekansları

Yörüngelerin Özellikleri

d uzunluğundaki bir yörünge de d-1 adet (n, n+1) arası mesafe ölçülmektedir. Bu d-1 ölçümün eşit aralıklı 10 parçalık histogramı çıkarılmaktadır. Bu histogramın 10 adet değeri ve her değerin bir frekansı bulunmaktadır. Dolayısıyla yörüngenin (n, n+1) arası mesafelerini ifade eden 20 adet özellik çıkarılmaktadır. Bu işlem (n,n+2), (n,n+3) arası mesafelere ve (n,n+1,n+2), (n,n+2,n+3) arası açılara da uygulandığında bir metni ifade eden yörüngeye ait 100 özellik bulunmuş olmaktadır

Deneysel Sonuçlar-1

2 yazara ait 35'er yazı, Bir yazı kime ait? 10'lu çapraz geçerleme sonuçları

Algoritma	Sınıflandırma	
	Başarısı (%)	
C4.5	97.15	
Naive Bayes	97.15	
En yakın komşu	95.71	
Destek Vektör	98.57	
Makineleri		

Deneysel Sonuçlar-2

Her yazara ait 35'er yazı, Bir yazı kime ait? 10'lu çapraz geçerleme sonuçları

Algoritma	3 yazar	4 yazar	8 yazar
C4.5	91.43	90.71	53.21
Naive Bayes	95.24	92.14	62.5
En yakın komşu	80.95	62.14	50
Destek Vektör	94.29	85.71	68.57
Makineleri			
Zero 0	33.33	25	12.5

Sonuç ve Tartışma

- 2 kişiye ait 35'er yazıdan oluşan veri kümesinde bir metnin yazarını tanıma başarısı %98
- Yazar sayısı arttıkça başarının düşüyor (8 yazar için %68)
- Metinde kullanılan kavramlardan bağımsız olması (sadece yörüngenin özelliklerinin kullanılıyor olması) aynı kişinin farklı konularda yazdıklarından elde edilen yörüngeler benzer

Olası kullanım alanları

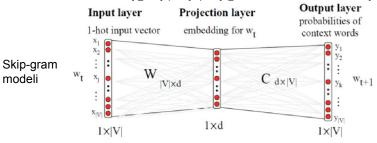
- Psikolojik hastalıkların tespiti
- Psikolojik hastalıkların düşünce süreçleri üzerindeki etkilerinin araştırılması
- Cinsiyet, yaş, eğitim farklılıklarının düşünce süreçleri üzerindeki etkilerinin araştırılması

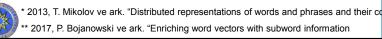

Sinirsel Modeller

- Word2vec*, fasttext**
- Tek gizli katmana sahip bir yapay sinir ağı
- C=2 için bağlam = $(w_{t-2}, w_{t-1}, w_t, w_{t+1}, w_{t+2})$
- Skip-gram: giriş: w_t , çıkış: $(w_{t-2}, w_{t-1}, w_{t+1}, w_{t+2})$ in herbiri
- C-bow: giriş: (w_{t-2},w_{t-1},w_{t+1},w_{t+2}) in herbiri, çıkış: w_t

Sinirsel Modeller

- W matrisi kelime vektörleri
- Başlangıçta rasgele atanırlar. Eğitim bittiğinde kullanıma hazırlar.
- Amaç: bir kelimenin (w) genelde etrafında bulunan kelimelerle (c) benzer vektörlere, diğerleriyle (w_i) farklı vektörlere sahip olması

https://medium.com/@Aj.Cheng/word2vec-3b2cc79d674 https://web.stanford.edu/~jurafsky/slp3/slides/vector2.pdf

Eğitim kümesi oluşturmak

- Text: w1 w2 w3 w4 w5 w6 w7 ...
- Skip gram için eğitim örnekleri (giriş, çıkış) C=2 için:
 - benzer olmasını istediğimiz ikililer: (w3,w1), (w3,w2), (w3,w4), (w3,w5)
- Sonra w4 ile devam ...
- C-bow için ikilileri tersine çevir

Fasttext

- Birlikte bulunmaya ek olarak kelime içi n-gram benzerliklerini (sub-word similarity) de dikkate alır.
- Kelimeleri n-gram larına parçalar ve her bir n-gram içinde vektörler bulur.
- Bu sayede sözlükte olmayan (test örneklerinde çok karşılaşılan bir durum) kelimelerin vektörlerine bulur.
- Türkçe gibi ek alan diller için avantajlı (aynı kelimenin farklı ekler almış halleri, yanlış yazılmış halleri birbirine yakın koordinatlara sahip olur)
- · Ama daha yavaş

Hazır fasttext* vektörleri ile ilk satırdaki kelimelere en yakın 19 kelime

"cimbom"	"terlik"	"virüs"	"elma"	"aslan"	"koş"	"bırak"
"cimbombom"	"terliksi"	"virüsun"	"elma,armut"	"aslaner"	"koşo"	"bıraktın"
"lik-"	"terlikler"	"virüslü"	"armut"	"aslana"	"koşoy"	"bırakın"
"penaltılarla"	"terlikleri"	"virüsle"	",armut"	"aslani"	"koşaç"	"bırakamam"
"#beşiktaş"	"noterlik"	"virüse"	"şeftali"	"aslankeser"	"koşa"	"bırakmam"
"rövanşta"	"kasiyerlik"	"virüstür"	"meyveş"	"aslanı"	"koşağaç"	"bıraz"
"lik/"	"önlük"	"virüsü"	"meyva"	"aslanın"	"koşovi"	"bıraksın"
"penaltisonuç"	"yeterlik"	"virüsler"	"elmaağacı"	"aslanyürek"	"koşun"	"bıraktım"
"beşiktaşlı"	"dülgerlik"	"virüsün"	"kayısı"	"aslanbaş"	"koşamaz"	"bırakayım"
"cimbilli"	"dizlik"	"virüsten"	"meyvelik"	"aslanhan"	"koşalı"	"bırakırsan"
"gülesin"	"göynek"	"virüsteki"	"ayva"	"özaslan"	"koşacı"	"bıra"
"galatasaray"	"yerlik"	"virüsleri"	"üzüm"	"aslanbay"	"koşaca"	"bırakırsam"
"iüsk"	"ayakkabıcılık"	"virüslere"	"elmakaya"	"aslanduz"	"koşköpür"	"bırakmayın"
"eledim"	"tonmaysterlik"	"mimivirüs"	"buğday,şeker"	"aslanpençesi"	"koşay"	"bıraktık"
",fenerbahçe"	"poşu"	"virütik"	"badem"	"aslantuğ"	"koşan"	"bırakmalı"
"haftabjk"	"köynek"	"virüslerde"	"arpa,buğday"	"aslanla"	"koşrabat"	"bırakalım"
"beşiktaş"	"yakıcılık"	"virüsleri#grup"	"armutu"	"aslanları"	"beliy"	"bırakalı"
"rövanşında"	"rençberlik"	"poliovirüs"	"şeftalinin"	"sarıaslan"	"koşanlar"	"bırakmadım"
"cim"	"terli"	"virüslerin"	"elmax"	"aslanlar"	"koşunca"	"bıraksam"
"kunadaki"	"üzerlik"	"viriislerle"	"armudu"	"vavuzaslan"	"koskin"	"hırakma"

*Fasttext vektörleri 416 bin kelime içermektedir. Ngram benzerliği de kullanır.

42 bin haber metniyle eğitilen vektörler*, ngram benzerliği yok ilk satırdaki kelimelere en yakın 19 kelime

"cimbom"	"istanbul"	"virüs"	"elma"	"aslan"	"ölmek"	"bırak"
"kırmızılılar"	"sergi"	"virüsü"	"meyve"	"aslanın"	"yaşamak"	"bırakın"
"beşikta"	"gerçekleşecek"	"virüsün"	"meyveler"	"lakaplı"	"istemiyorum"	"dedikleri"
"wesley"	"sahipliğinde"	"bulaşan"	"lif"	"cimbom"	"asker"	"kardeşim"
"didier"	"katılımıyla"	"hiv"	"sebze"	"kırmızılı"	"erbakan"	"üzeri"
"galatasaraya"	"fashion"	"hastalık"	"limon"	"kırmızılılar"	"chavez"	"git"
"transfere"	"konser"	"yoluyla"	"çürük"	"serhat"	"lütfen"	"dediğini"
"kırmızılı"	"buluşacak"	"grip"	"salata"	"devler"	"bekleyen"	"hayattan"
"kırmızılıların"	"sarayında"	"aşı"	"pirinç"	"didier"	"kanserin"	"yahu"
"eboue"	"inci"	"zararlı"	"buğday"	"muhammet"	"ameliyata"	"genişletilmiş"
"cim"	"sergisi"	"yazılımı"	"zeytinyağı"	"toure"	"anın"	"memnunum"
"sarıkırmızılı"	"cnr"	"bilgisayar"	"patates"	"drogbayı"	"rio"	"aşkına"
"devler"	"seçkin"	"solunum"	"çiğ"	"lokomotiv"	"aileme"	"temsilcimiz"
"aysal"	"global"	"enfeksiyonları"	"muz"	"payını"	"ölümü"	"etkisine"
"ezeli"	"modern"	"kullanıcının"	"ürünlerde"	"ulaş"	"istemediğini"	"özetle"
"terimin"	"festival"	"belirtileri"	"fındık"	"oya"	"ağabeyim"	"dedim"
"ligindeki"	"louis"	"ağrısına"	"sarımsak"	"bulut"	"koydular"	"açıklamalarda"
"deplasmanında	""dünyaca"	"enfeksiyon"	"portakal"	"yitirdi"	"özbeğenin"	"gidin"
"futbolcunun"	"konseri"	"bulaşıcı"	"hapı"	"ceren"	"yasak"	"yazdı"
"beraberlik"	"tarihleri"	"saldırganlar"	"ihracatı"	"ekrem"	"söylemiş"	"oynuyor"

*Vektörler 19 bin kelime içermektedir.

